

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 21 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1926

ΠΡΟΕΔΡΙΑ Φ. ΝΕΓΡΗ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Ὑπὸ μέλους τῆς Ἀκαδημίας γίνεται ἡ ἐξῆς ἀνακοίνωσις:

Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ: *Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης.**

Μὴ μέλους τῆς Ἀκαδημίας ὑποβάλλεται ἡ ἐξῆς ἀνακοίνωσις:

Π. ΚΟΚΚΟΡΟΥ: *Περὶ μαγνητικῶν ἀνωμαλιῶν εἰς τὸ ἠφαιστειοὶ τῶν Καμένων, ὑποβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Κτενᾶ.**

ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης

ὑπο Γ. Ν. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ

Ὅπως τοῦ ἔθνους οὕτω καὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν αἱ τύχαι ὑπῆρξαν ποικίλαι. Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀπώλεσε τὴν ὀνομασίαν αὐτοῦ καὶ ὠνομάσθη Ῥωμαϊκόν, Ῥωμαῖοι (Ῥωμαῖοί, Ῥωμαῖκο) καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὁμοίως Ῥωμαϊκῆ (Ῥωμαῖκη, Ῥωμαῖκα)· τὸ ἔθνος ἀπώλεσε τὴν ἐλευθερίαν, ἐδουλώθη καὶ ἐταπεινώθη καὶ ἡ γλῶσσα ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ Πλάτωνος περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Πτωχοπροδρόμου καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῶ. Ἄλλ' ὅμως, ὅπως ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Κ. Παπαρρηγοπούλου ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι εἴτε ὡς ἔθνη ὑπὸ τὸν Μιλτιάδην, τὸν Λεωνίδα, τὸν Θεμιστοκλέα, τὸν Πausανίαν, τὸν Κίμωνα καὶ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον ἐμάχοντο καὶ ἐνίκων τοὺς Πέρσας εἴτε ὡς χριστιανοὶ ὑπὸ τὸν Ἡράκλειον, Βελισσάριον, Νικηφόρον Φωκᾶν, Βασίλειον τὸν Β', Τσιμισκῆν, Κομνηνοὺς, Διάκον, Κολοκοτρώνην, Μιαούλην, Κανάρην, Κόρακαν, Κριάρην κλπ. πρὸς τοὺς Πέρσας, Γότθους, Ἀραβας, Βουλγάρους καὶ Τούρκους ἐπολέμουν, πάντοτε ὡς Ἕλληνας ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐμάχοντο· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἡμετέρα γλῶσσα εἴτε ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, Πλάτωνος, τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας εἴτε ὑπὸ οἰουδῆποτε ἐγράφετο, πάντοτε ἐλληνικῆ ἦτο. Καὶ περὶ μὲν τῆς γρα-

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. Αἱ δημοσιευόμεναι ἀνακοινώσεις σημεῖονται διὰ *

φορμένης πάντες ώμολόγουν, ότι κατήγετο εκ τῆς Ἀττικῆς-Κοινῆς, περι δὲ τῆς λαλουμένης ἐπρεσθεύετο παραδόξως, ότι ἦτο συνέχεια τῆς Αἰολικῆς καὶ Δωρικῆς, ἐκαλεῖτο *Αἰολοδωρικὴ* καὶ πᾶν φαινόμενον διαφέρειν τῆς συνήθους γραφομένης, λ. χ. ἡ *καλύβα*, ἡ *λίμα*, *ἀνθρώποι*, *τὲς ἄλλες ἡμέρες*, *γελάει* κλπ., ἐχαρακτηρίζετο Αἰολικὸν ἢ Δωρικόν, καὶ τοῦτο ἐνομιζέτο ἐρμηνεῖα αὐτοῦ. Κατὰ τῆς καταγωγῆς ταύτης τῆς λαλουμένης ὑφ' ἡμῶν γλώσσης καὶ τῶν εκ τῆς θεωρίας ταύτης προκυπτόντων ἀτόπων ἀντεπεξῆλθον πρὸ ἐτῶν. Νοεῖται δὲ οἴκοθεν ότι, ὅτε ἀπέκρουον τὴν γνώμην περι τῆς εκ τῆς Αἰολικῆς καὶ Δωρικῆς διαλέκτου καταγωγῆς τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, ὑπεστήριζον δὲ ότι αὕτη εἶναι συνέχεια τῆς Ἀττικῆς-Κοινῆς (πρβλ. Ἀθήναιον, ἐν τόμ. I σελ. 3 κ. ἐξ.), δὲν ἐνόουν βεβαίως ότι ἡ Κοινὴ ἐκείνη οὔτω καθολικῶς κατεκράτησε τῶν ἄλλων διαλέκτων πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ὥστε ἔκτοτε ἐλαλεῖτο αὕτη μόνη ὡς καθαρωτάτη συνέχεια τῆς Ἀττικῆς, ἀπλή καὶ ἐνιαία ἄνευ τινὸς διαλεκτικοῦ ἴχνους ἢ ποικιλίας, ότι δὲν ἠδύναντο νὰ σφίζωνται ἐν τῇ τότε λαλουμένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων γλώσση στοιχεῖα τινὰ τῶν ἀρχαίων διαλέκτων. Ἡδη τότε εἶχον παρατηρήσει ότι τὸ *πιάζω* ἀντὶ τοῦ Ἀττικοῦ *πιέζω*, τὸ *χαλή*, *δίχαλον* ἀντὶ τοῦ *χηλή*, *δίχηλον*, τὸ *γλώσσα*, *θάλασσα*, *πράσσω*, *ἄρσεν*, *χέρσος* κτλ. ἐφέροντο ἐν τῇ Κοινῇ, ἦτοι εκ τῶν διαλέκτων εἶχον εἰσέλθει καὶ κατισχύσει ἐν αὐτῇ ἀντὶ τῶν γνωστῶν ἡμῖν γνησίων Ἀττικῶν. Ὁμοίως τότε παρετήρησα ότι ἐν τισὶ διαλέκτοις τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἐφέροντο στοιχεῖα, οἷον τὸ *σαμαία*, *σακάζω*, *Μίλατο*, *ἄροκαλος*, *λάδατος*, *λανός*, *προά*, *Δαματρία*, *Δᾶμος* κλπ., ἅτινα προφανῶς ἀνάγονται εἰς τὴν Δωρικὴν διάλεκτον. Ὁμοίως ἐγνώσθη ότι εκ τῆς ἐν Ἀσίᾳ λαλουμένης Ἰωνικῆς εἰσήλασεν εἰς τὴν κοινὴν τότε ἡ κλίσις τῶν εἰς *-οῦς*, *Ἀφροδοῦς*, *Ἐπικτιοῦς*, κλπ., ὅθεν νῦν τὰ θηλυκὰ εἰς *-οῦ-οῦς*, ἢ *Βασιλοῦ*, ἢ *μυλωνοῦ*, ἢ *κοσκινοῦ* κλπ. Ὁμοίως ότι τῆς ἐν τῇ Ἀσίᾳ λαλουμένης Ἑλληνικῆς, τὸ πάλαι Ἰωνικῆς διαλέκτου λείψανα σφίζοντα, ἔτι ἐν Πόντῳ, τὸ *φορήν*, τὸ *ἐπέρησε* = ἐπέρρησε, τὸ *κί* = οὐκὶ καὶ ἴσως καὶ ἄλλα τινά.

Ἀποκρούων ἄρα τότε τὰ διαλεκτικὰ οὐδὲν ἄλλο ἐπεδίωκον ἢ ν' ἀποτρέψω ἀπὸ τῆς συχνῆς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καταχρήσεως ν' ἀναζητῶνται πάντοτε καὶ πανταχοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀρχαῖα διαλεκτικὰ στοιχεῖα καὶ νὰ νομιζῆται τοῦτο ἐρμηνεῖα αὐτῶν, διότι τὰ ὡς τοιαῦτα χαρακτηριζόμενα ἠρμηνεύοντο ἐπιστημονικῶς κατ' ἄλλους τρόπους, ἢ δὲ ἀναγωγῇ αὐτῶν εἰς ἀρχαίας διαλέκτους ἦτο κατ' ἐμὴν πεποίθησιν μέγα ἐμπόδιον εἰς τὴν ἀληθῆ διάγνωσιν τῆς ἱστορικῆς ἀνελιξέως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης¹.

¹ Ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κατίσχυσις τῆς Ἀττικῆς-Κοινῆς καὶ ἡ καθόλου ἐκβολὴ ἐκ τῆς χρήσεως τῶν διαλέκτων, Δωρικῆς, Αἰολικῆς, Ἰωνικῆς κλπ., κατίσχυσις ἐκείνης καὶ ἐκβολὴ τούτων ἐπιτευχθεῖσαι οὐκὶ διὰ κατακτῆσεως καὶ ἐπιβολῆς διὰ τῶν δπλων ἢ τῆς διοικήσεως, ὅπως

Ἐποὺ δὲ οὕτως ἐκαθαρίσθη τὸ πεδῖον τῆς ἐρεύνης, ἡ μελέτη καὶ γνῶσις τῶν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν προέδωκεν οὕτως, ὥστε ἔκτοτε καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ γνῶσις τῆς γλῶσσῆς ἡμῶν ἱστορικῶς ἐξεταζομένης μᾶλλον ἐπέδωκε καὶ ποικίλα ἀρχαῖα διαλεκτικὰ στοιχεῖα ἄνευ τινὸς βλάβης ἢ συγχύσεως ἀνεγνωρίσθησαν καὶ ὠμολογήθησαν ἐν αὐτῇ.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλη παρατηρεῖται ποικιλία ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ, ἡ ἐκ τῆς ἀνισοχρόνου ἐξελίξεως αὐτῆς. Καὶ εἶναι βεβαίως φυσικόν, ἵνα ἐν χώρᾳ οὕτως ἐκτεταμένῃ καὶ διακεκομμένῃ ὑπὸ ὀρέων καὶ θαλασσῶν, ὅπως ἡ ἑλληνόγλωσσοσ, ἡ ἐξέλιξις πολλῶν γλωσσικῶν φαινομένων τελῆται λίαν ἀνίσως· ὀλίγα τινὰ παραδείγματα ἐκ τῆς φωνητικῆς, τοῦ τυπικοῦ καὶ τοῦ λεξιλογικοῦ πλοῦτου θὰ πείσωσι πάντας. Οὕτω λ. χ. παρατηρεῖται ὅτι ἡ σύγχυσις τῶν ἀπλῶν καὶ διπλῶν συμφῶνων ἐμφανίζεται ἐν αὐτοῖς τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις πολλαχῶς· ἀλλ' ὅμως ἐν Κύπρῳ καὶ ἐπὶ τῶν Δωδεκανήσων καὶ ἐπὶ τῆς Ἰκάρου διακρίνονται καὶ σήμερον ἔτι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἀκριδῶς· θὰ ἐξεφωνοῦντο ἄρα ἀρχαίῳθεν καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα οὕτω διακεκριμένως.

Ὅμοίως μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ ἐν Πόντῳ μέχρι χθὲς ἐκφωνομένου ε ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου η ὅτι οὐχὶ ὁμοίως κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐξεφωνεῖτο πανταχοῦ τῆς ἑλληνογλώσσου γῆς τὸ η, καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους πάλιν οὐχὶ ὁμοίως ἐχώρησε πρὸς τὸ ι, ἀλλ' ὅτι ἐν Ἀσίᾳ, ἰδιαιτέρως ἐν Πόντῳ, ἔσφιξε τὴν ἀρχαίαν αὐτοῦ ἀνοικτὴν προφορὰν ὡς ε· ἐντεῦθεν, ὅτε βραδύτερον τὰ μακρὰ καὶ τὰ βραχέα φωνήεντα ἐξισώθησαν, τὸ Ποντικὸν ἀνοικτὸν μακρὸν ε συνέπεσε τῷ βραχεῖ ε, οὐχὶ τῷ ι, ὅθεν ἐτίμεσα, νύφε, κλέφτες (= κλέπτῃς), ἀγαπέσιμον κλπ.

Ὅμοίως δηλοῦσι τὰ ἰδιώματα τῶν παλαιότερων Ἀθηναίων, τῶν Αἰγινητῶν, τῶν Κυμαίων, τῶν Μεγαρέων, τὰ σφίζοντα μέχρι σήμερον διάφορον προφορὰν τοῦ υ ἀπὸ τοῦ ι ἢ εἰ, ὅτι κατ' ἀλήθειαν καὶ πάλαι ἐξεφωνεῖτο οὐχὶ πανταχοῦ ὁμοίως

ἀλλαχοῦ ἔγινεν, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τῆς παιδείας, ἤτοι διὰ τῶν σχολείων καὶ τῶν γραμμάτων (οἱ δὲ Ἑλληνες σοφίαν ζητοῦσι), τὰ μεγάλα, τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα ταῦτα διδάσκουσιν ἀρκούντως σαφῶς τοὺς θέλοντας νὰ διδάσκωνται ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ ἐρμηνεύουσι τὰ ἐνώπιον ἡμῶν σήμερον τελούμενα, ἤτοι τὴν δσημέραι γινομένην διὰ τῶν σχολείων, διὰ τοῦ Τύπου τῆς συγκοινωνίας κλπ. ἐκβολὴν τῶν διαλεκτικῶν καὶ ἰδιωματικῶν στοιχείων, εἰσαγωγὴν δ' ἀντ' αὐτῶν καὶ κατίσχυσιν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν πολλῶν, καὶ αὐτῶν τῶν ἀγραμμάτων, τῶν στοιχείων τῆς γραφομένης. Ὅπως δηλ. ἐκείνοι συνήθιζον νὰ λέγουν ἡ τιμὴ τῆς τιμῆς, ἐτίμησε, τοῦ καλοῦ τοὺς καλοὺς, φιλῶ, λέγουσι κλπ. ἀντὶ τῶν διαλεκτικῶν ἂ τιμὰ τᾶς τιμᾶς, ἢ Αἰολ. ἂ τιμα τᾶς τίμας, τῷ καλῷ τῶς καλῶς ἢ Αἰολ. τῷ κάλω τοῖς κάλοις, φιλέω, λέγοντι καὶ Αἰολ. λέγοσι κλπ., οὕτω καὶ νῦν μανθάνουν οἱ ἡμέτεροι νὰ λέγουν παιδάκι, ὁ τόπος οἱ τόποι τοὺς τόπους, ὁ Μάνος, λέγω κλπ., οὐχὶ δὲ παιδάτσι, οὐ τόπους οἱ τόπ', τς τόπς, ἢ Μάνους, λέου ἢ λέν κλπ. Οὐδέμια δὲ ἀμφισβολία ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ θὰ ἐπιτευχθῇ μεγαλυτέρα προσέγγισις τούτων.

τούτοις και κατά τούς μεσαιωνικούς χρόνους οὐχὶ πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐχώρει τοῦτο κατὰ τὴν διεύθυνσιν πρὸς τὸ **ι**, μέχρις οὗ, περὶ τὸ 1000 μ. Χ., συνέπεσαν αὐτῶ, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρχον ἔκπαλαι καὶ κατὰ πάντας τοὺς ἐξῆς χρόνους ποικιλίαι ἐν τῇ προφορᾷ τούτου κατὰ τόπους, ὑπῆρχον δηλ. χώραι, ἐν αἷς ἐξεφωνεῖτο μετὰ τινος στρογγυλώσεως τῶν χειλέων ὡς **ü, ου**.

Ὅμοίως παρατηρεῖται ὅτι ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐν Λακωνικῇ καὶ Κυθήροις τὸ ἀρχαῖον **σφ** (σ + ρh) δὲν προέβη εἰς σ + φ, ὅπως νῦν προφέρεται (ὡς s - f), ἀλλὰ διέσφζεν, ὡς φαίνεται, ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὴν κλειστοτέραν προφορὰν τοῦ φ ὡς ρh διὸ ἀπέβαλε δι' ἀνομοίωσιν πρὸς τὸ πρὸ αὐτοῦ συριστικὸν **s** σὺν τῷ χρόνῳ τὸ δασὺ **h** καὶ οὕτω τὸ **σφ** (σ + ρ + h) ἐγένετο ἀπλῶς σ + ρ, διὸ ἐλέγετο σπαγέντος = σφαγέντος ἐν ἐπιγραφῇ ἹΑργους (παρὰ Cauet-Schwyrer ἀριθ. 89 g) καὶ σήμερον πρόσπατη = πρόσφατος (ἐν Κυθήροις), σπάζω, σπίγγω = σφάζω, σφίγγω (πρβλ. Einleit. σελ. 162). Συνέβη δηλ. ἐν ταῖς χώραις τούτου ἐν τῇ συμπλοκῇ τοῦ σ + φ ὅ,τι συνέβη πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ βραδύτερον ἐν τῇ συμπλοκῇ σ + θ, σ + χ, ἅτινα πανταχοῦ ἐτράπησαν εἰς **στ, σκ, ἀστενής, σκίζω, σκάρα, σκαρί**, κλπ.

Ὅπως ἐν τῇ φωνητικῇ οὕτω καὶ ἐν τῷ τυπικῷ ὑπῆρχον ἔκπαλαι καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ποικιλίαι· λ. χ. τύποι αἰτ. πληθ. εἰς -es ἀντὶ -as, τοὺς ἐλάσσονες, τοὺς συμπολεμήσοντες, ταῦτες, ἄλλες, μῆνες (= μήνας) κλπ. ἀπαντῶσιν ἤδη π. χ. καὶ μικρὸν μετὰ ταῦτα. Καὶ ὅμως οὐχὶ μόνον ἐν Πόντῳ ἐλέγοντο κατ' ἀρχαῖον τρόπον μέχρι χθές, ἐβδομάδας, μῆνας, ἡμέρας κλπ., ἀλλὰ καὶ ἐν Ἰκάρῳ ἦκουσα πολλοὺς τοιοῦτους· λ. χ. δύο γνώμας, τὰς αὐγάς, πολλὰς δουλειὰς κλπ. (MNE Β' 439).

Τὸ **θ'** πρόσωπον τῆς προστακτικῆς τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου ἤρξατο κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους νὰ σχηματίζεται κατὰ τὸ τοῦ ἐνεστώτος εἰς **ε**, γράφε κατὰ τὸ γράφε. Τούτου ἔχομέν τινα ἐπιγραφικὰ καὶ ἄλλα παραδείγματα, ὄρουξε, δρᾶσε, ἄκουσε κλπ. (πρβλ. Einleit. σ. 187)· θὰ ἐνόμιζεν ἄρα τις ὅτι ἢ οὕτως ἐξ ἀρχαίων χρόνων ἀρξαμένη ἐξίσωσις θὰ κατίσχυσεν ἔκτοτε καὶ θὰ ἐξέλιπεν ἢ παλαιὰ ποικιλία. Καὶ ὅμως καὶ ἐν Πόντῳ καὶ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἱταλίᾳ, ὅπου λαλεῖται ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων μέχρι σήμερον κατὰ συνέχειαν ἀδιάσπαστον ἢ Ἑλληνικῇ γλῶσσᾳ, τοιοῦτοι τύποι εἰς **-ον** εἶναι εὐχρηστοί.

Ἦδη παρὰ Θεοκρίτῳ Α 79 ἀναγινώσκειται ὁ τύπος ἔρασαι, ἐν δὲ τῇ Γραφῇ ἀπαντᾷ ὀδυνᾶσαι, πίεσαι, φάγεσαι κλπ. Ἄλλ' ἐν Κρήτῃ (Σφακίσις) ἐγὼ ἦκουσα πολλάκις καὶ παρ' ἄλλων πολλῶν καὶ παρὰ τῆς μητρὸς μου μὴν πειράζαι, κάθαι καὶ μιλεῖς μ' αὐτὸν κλπ., ἤτοι τύπους βραχυτέρους εἰς **-αι** ἀντὶ **η** ῥυθμισθέντας κατὰ τὰ ἄλλα πρόσωπα εἰς **αι, σαι, ται**.

Τύποι εἰς **-ουν** ἀντὶ **-ουσι**, οἷον ἐπιτηδεύουν, ἀπαντῶσιν ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' καὶ Σ' αἰῶνος μ. Χ. (πρβλ. Einleit. σ. 112)· ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν Κρήτῃ, Μάνη

καὶ ἀλλαχοῦ συνηθίζονται καὶ οἱ ἀρχαιότεροι εἰς **-ουσι** παρὰ τοὺς νεωτέρους εἰς **-ουν**.

Ἐντὶ τῶν κτητικῶν ἀντωνυμιῶν ἐμός, σός, ἡμέτερος, ὑμέτερος κτλ., γίνεται ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων συχνή χρῆσις τῆς γενικῆς κτητικῆς, ὅπως καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῇ. Ἄλλ' ἐν Πόντῳ ἐλέγετο μέχρι πρὸ μικροῦ τ' ἐμόν, τ' ἐσόν, τ' ἐμέτερον κλπ. καὶ περαιτέρω τ' ἐσέτερον, τ' ἐκεινέτερον κλπ. (ἴδε Κούσην ἐν Πλάτωνος Ζ' σ. 251).

Τὴν ἀνισόχρονον κατὰ τὰς διαφόρους χώρας ἐξέλιξιν τῶν γλωσσικῶν φαινομένων βλέπομεν καὶ ἐν τῇ ῥήματι ἡξέρω. Τοῦτο (καθ' ἃ εἶδομεν ἀνωτ. ἐν σελ. 65 τῶν Πρακτικῶν τούτων) μετὰ τὸ 1600 φαίνεται γενόμενον ξέρω, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ τῇ μεσημερινῇ Ἰταλίᾳ μόνος ὁ ἀπαθέστατος τύπος ξέρω γινώσκειται. Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τοῖς ἐκεῖ εἰρημένοις συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐκ τοῦ ἐξ-εύρω παραγωγῆς τοῦ ξέρω.

Αἱ σημεριναὶ αὐτὰ ποικιλίαι εἶναι ἀψευδεῖς μάρτυρες τοῦ ὅτι ἡ μεταγενεστέρα καὶ μεσαιωνικῇ Ἑλληνικῇ πᾶν ἄλλο ἦτο ἢ ἀπλῆ τις συνέχεια τῆς Κοινῆς, ὅποιαν ἐμφανίζουσιν ἡμῖν συνήθως οἱ μεσαιωνικοὶ συγγραφεῖς. Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ ἄγουν καὶ χρήσεις διάφοροι τῶν συνήθων ἡμῖν λέξεων ἢ διάφοροι ὅλως λέξεις ἐν Πόντῳ καὶ ἀλλαχοῦ, ὅσον ἰδέα ἐπὶ τοῦ ὄψις, κασιίδα ἐπὶ τοῦ περικεφαλαία, ἀνεπιός ἐπὶ τοῦ ἐξάδελφος, σίδη ἐπὶ τοῦ ἰτέα (ἐν Σινασῶ σίτη ἐπὶ τοῦ βροιά· πρὸλ. Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΒ' σ. 483), ὅπως καὶ (οὐ)κι ἀντὶ τοῦ ἡμετέρου οὐδὲν-δέν.

Πόσοι ἀρχαῖοι θησαυροὶ διατηροῦνται ἐν ταῖς κατὰ τόπους διαλέκτοις, δυσκόλως δυνάμεθα σήμερον νὰ εἰκασώμεν· παραδείγματα τούτου ἔστωσαν τὰ ὀλίγα ταῦτα. Παρεδόθη ἡμῖν ὅτι ἡ λέξις μάσταξ εἶναι λέξις τῶν Ἀμπρακιωτῶν, καὶ σήμερον ἀληθῶς ἐν Ἠπειρῷ μάστακας γινώσκειται σημαίνουσα τὴν ἀκρίδα· ἄγνος ἐπὶ τῆς λύγου ἦτο ἀρχαία λέξις, ἄγνωστος κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῆς Σκύρου ἡξέουρον αὐτὴν καὶ μεταχειρίζονται ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας. Τὸ αὐτὸ ῥητέον περὶ τοῦ ὀμηρικῶ ὀνόματος ἄζα ἐν Κύμῃ (MNE II 459), περὶ τοῦ κῆται ἐν Ἰκάρῳ (ἀνωτ.), τοῦ φάσκω λαλουμένου μέχρι σήμερον ἐν Ἀνωγείοις τῆς Κρήτης, ὁμοίως περὶ τῆς λέξεως εὐδία, ἣτις σήμερον εἶναι ἐν Κρήτῃ κ. ἄ. (ἴδ. Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Ἱστορία τῶν ἑλλ. διαλέκτων. Α'. Ἀθῆναι 1924 σ. 7 κ. ἐξ.) πασίγνωστος, ὡς καὶ τὸ ῥῆμα εὐιά εὐιάζω· ὁμοίως περὶ τῆς Κρητικῆς λέξεως Μέλατο κλπ. κλπ.

Εἰς ὁμοίαν ποικιλίαν τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν γλώσσης ἄγουσι καὶ λέξεις μετὰ διττῆς ἢ τριττῆς μορφῆς, αἵτινες ὅμως παραδίδονται ἔκπαλαι οὕτω ποικίλαι· δῆλον ἄρα ὅτι ἐλέγοντο κατὰ πάντας τοὺς χρόνους διαρκῶς οὕτω ποικίλαι. Οὕτω παρεδόθη βάτραχος καὶ βάθρακος καὶ βράταχος κλπ. Καὶ σήμερον βατραχί καὶ βαθρακός κλπ. (ἴδε Ἀθηνᾶς Κς' Ἀρχ. σ. 48-49), ἔλμινθες καὶ ἔλμιγγες, καὶ σήμερον λεβίθες καὶ δορμίγγοι, κονίς καὶ κόνις-κονίδα καὶ κόνιδα, κρέμμυον καὶ κρόμμυον-κρεμμύδι-κρομμύδι, κύβερτιν, κύβεθρα καὶ κυφέλη-κεβέρτι καὶ γυφέλι (Ἐπετηρ. Πανεπιστημ. 1911 σ. 67-68), ὄλωνθος καὶ ὄλονθος-ἀλύθι καὶ ἀλόθι, μόλυβδος μόλιβος καὶ βόλι-

μος - μολύβι, μολυβίδα και βολίμι· ῥάξ και ῥῶξ - ῥᾶγα και ῥῶγα, ῥάφανος και ῥαφανίς και ῥέπανος - ῥαπάνι και ῥεπάνι, στοιθή και στοιθή και σήμερον στοιθή ἐν Ἀθήναις και στοιθή ἐν Κυθήροις, τρῦπα και τρύπη και νῦν τρῦπα συνήθως, τρύπ(η) ἐν Τήνω (πρβλ. Ἀθηνᾶς ΚΗ' Ἀρχ. σ. 12).

Ἄλλη ἀρχαία ποικιλία σφζομένη μέχρι σήμερον παρατηρεῖται εἰς τινὰς λέξεις ἀρχομένας και τὸ πάλαι και σήμερον ἀπὸ σφ- και σπ-, και τοῦτο ἐνῶ ἄλλαι ἄρχονται ἀπλῶς ἀπὸ σπ- και ἄλλαι ἀπλῶς ἀπὸ σφ-, οὐχὶ δὲ ἀμφοτέρως· πρβλ. τοῦτο μὲν σπειρω σπορά, σπάρος σπαρί, σπάθη σπαθί, σπάζω, σπινθήρ, σπιθα, σπήλαιον, σπλάγγρον, σπλάχνα, σπουδάζω κλπ., τοῦτο δὲ σφάζω, σφίγγω, σφήνα, σφαῖρα, σφαλίζω, σφενδόνα, σφυρί κττ., πάντα καθ' ἓνα μόνον τρόπον λεγόμενα· τῶναντίον δὲ ἄλλαι ποικίλλουσιν ἀσπάλαθος σπάλαθρον και σφαλάθρι σφαλάχτρα ΑΑ Α' σ. 414 σημ. 2 και ΜΝΕ τόμ. Α' και σ. 220), σπαράσσω σπαρταρῶ σπαρταριστὸς και σφαραγέω και σφαράσσω ἐν Κρήτῃ και σφαρῶ ἐν Σύμῃ, σπαράγγια και σφαράγγια ἐν Κρήτῃ, σφυρίσ σφυρίδια και Σφυρίδων και σφυρίσ σφυρίδια και Σφυρίδος ἐν Κρήτῃ, σφουγγίζω σφουγγάρι σφουγγαρίζω και σπουγγίζω (Μογosi 22), διότι σπόγγος και σφόγγος πάλαι, ὅπως και σπόνδυλος και σπόνδυλος, και νῦν σφοντύλι και σφεντύλι και σπόντυλος ἐν Ἠπειρῷ, Δημητσάνῃ και Τσακωνίᾳ κλπ.

Ἡ τοιαύτη πάλαι μαρτυρουμένη ποικιλία εἶναι ἀναγκαῖα ἡμῖν πρὸς ἐρμηνεῖαν πολλῶν νῦν φαινομένων. Οὕτως ὁ Πολυδεύκης ἐν Ὀνομαστικῷ Ζ' 117 γράφει «εἰ δέ τις καύσειε τὴν ὕλην, τὸ χωρίον διὰ τὸ ἔργον ὀρόγγους ἐρεῖς»· τὸ ὀρογγος τοῦτο ἔχει προφανῶς τὴν αὐτὴν σημασίαν, ἣν και τὸ νέον Ἑλληνικὸν ῥόγγος (= ὁ τοιοῦτος ἀγρός) και τὰ ῥόγγια = τὰ χόρτα και ἀκάνθια κλπ., τὰ φεόμενα ἐν τῇ τοιοῦτῃ ἀγρῷ, και ῥήμα ῥογκίζω = ἀφαιρῶ τὰ ῥόγγια και ῥογκίστρα = δρέπανον μετὰ μακρᾶς λαβῆς, δι' οὗ κόπτουσι τὰς ἀκάνθιας και καθαρίζουσι τὸν ῥόγγον (πρβλ. Ἀθηνᾶς ΚΕ' σ. 284-5). Φωνητικῶς τὸ ῥόγγος δὲν δύναται νὰ παράγῃται ἐκ τοῦ ὀρογγος, διότι τὸ γχ ἀπλοποιεῖται ἐν τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ εἰς χ (πρβλ. συνάγγη-συνάγι). Εὐτυχῶς ὁ Ἡσύχιος διέσωσεν ἡμῖν ἄλλην ἐκφορὰν τοῦ ἀγροτικοῦ τούτου και διὰ τοῦτο οὐχὶ ἐν φιλολογικοῖς ἔργοις συνήθους, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ γλωσσογράφων μνημονευομένου ὀνόματος, δηλ. ὀρογκοῖ τῶν ὀρῶν τὰ ὀγκῶδη . . . τινὲς δὲ και τὰ ἐργάσιμα ξύλα. Ἐλέγετο ἄρα τὸ πάλαι ὁ ὀρογγος και ὁ ὀρογκος, ὅπως και ῥέγγω και ῥέγκω; στέμβω και ἀστεμφής, μηχανή και μαγγάνιν κλπ. (ἴδε ΑΑ Α' σελ. 414), και δὴ εἰς τοῦτο τὸ ὀρογγος ἀνακτέα και τὸ ῥόγγος και τὸ ῥογκίζω κλπ.

Και εἰς τὴν κριτικὴν δὲ τῶν ἀρχαίων κειμένων καθὼς και εἰς τὴν προφορὰν τῆς ἀρχαίας δύναται νὰ συμβάληται ἡ τοιαύτη μέχρι τοῦ νῦν σφζομένη ποικιλία τύπων και καθόλου νῦν χρήσις. Οὕτω λ. χ. ἐν Ἠθικοῖς (138 δ) Πλουτάρχου κεῖται ἀσφαραγανία· τοῦτο μετεβλήθη εἰς ἀσφαραγία, καθὼς, διότι τοιοῦτοι τύποι φυτῶν

εις -ωνιά (-ουνιά) γινώσκονται μέχρι σήμερα πολλοί, σαρωνιά, βρυωνιά, καλαμουλιά κλπ. (Ἄθηνᾶς τόμ. ΚΗ' Ἄρχ. 14 καὶ 114).

Ἐν Glotta IE' σελ. 66-67 λέγεται ὅτι τὸ σθ πάλαι ἐτράπη πανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ (im ganzen griechischen Sprachgebiet) εἰς σσ. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἀληθεύῃ. Ἡ σὺν τῷ χρόνῳ ἐξέλιξις τῆς γλώσσης μέχρι σήμερα μαρτυρεῖ μεγαλοφῶνως τὸ ἐναντίον. Τὰ δὲ Ἠλειακὰ ποιήσασαι, ἀποδόσσαι ἀντὶ ποιήσασθαι, ἀποδόσθαι πρέπει νὰποδοθῶσιν εἰς ἰδιαιτέραν διαλεκτικὴν, οὐχὶ πανελληνιον προφορὰν· τὰ δὲ μεταγενέστερα καὶ ἐξ ἀλλογλώσσων χωρῶν προερχόμενα ἐρρωῶσαι κολαθίν, ἐπαναγκατέθει, ἐμίθωσε κτλ. ἀνάγκη νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς βάρβαροι κακοφωνία ἢ ὡς γραφικὰ σφάλματα.

Τὸ αὐτόθι μνημονεύμενον ἀνακτῆσαι πιθανῶς εἶναι ἀόριστος τοῦ ἐνεργητικοῦ κτῶ, ὅπερ καθ' ἃ φαίνεται τότε ἐσχηματίσθη· πρβλ. Κόντου Γλωσσ Παρατηρ. σελ. 38.

Σημειῶσαι ὅτι καὶ ἄλλοτε εὐρέθην εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ εἶπω ὅτι, ὅπως ἡ νέα γλῶσσα δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἄνευ τῆς ἀρχαίας, οὕτω πολλάκις καὶ ἡ μελέτη καὶ γνῶσις τῆς ἀρχαίας χρήζει τῆς γνώσεως τῆς νεωτέρας. Οὕτω λ. χ. ἐδίδασκέ τις ἄλλοτε ὅτι τὸ **η** καὶ τὸ **αι** ἐταυτίσθησαν κατὰ τὴν προφορὰν, καίτοι ἡ σὺν τῷ χρόνῳ προϊόντι διάφορος ἐξέλιξις αὐτῶν διδάσκει προφανῶς ὅτι ταῦτα οὐδέποτε ἀληθῶς συνέπεσον.

Ὅπως δὲ φωνητικαὶ καὶ λεξιλογικαὶ κλπ. διαφοραὶ οὕτω καὶ συντακτικαὶ ἐκληρονομήθησαν ἡμῖν ἀρχαίθην. Εἶναι ἀληθές ὅτι περὶ τούτων δὲν ἔγιναν μέχρι τοῦδε συστηματικαί, ἐκτενεῖς μελέται, ἀλλ' ὅμως μία τούτων φαίνεται προφανῆς καὶ ἀναντίλεκτος. Οὕτω παρατηρεῖται ὅτι ἡ τοποθέτησις τῶν λέξεων ἐν τῇ προτάσει γίνεται πολλαχοῦ ὅπως τὸ πάλαι (πρβλ. Ἐπετηρ. Πανεπιστημ. τόμ. 14 σελ. 7 κ. ἐξ) Ὅμοίως εἶναι γνωστὸν ὅτι πολλὰ ῥήματα τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης ἐν μὲν τῇ μεσημβρινῇ Ἑλλάδι συντάσσονται μετὰ γενικῆς προσωπικῆς, ἐν δὲ τῇ βορείῳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετ' αἰτιατικῆς. Τοιαῦτα ῥήματα εἶναι τὰ δόσεως σημαντικά, τὰ λεκτικά κλπ. τὰ συντασσόμενα πάλαι πρὸς δοτικὴν, τὰ δεχόμενα δοτικὴν ἢθικὴν κλπ. Οὕτω λέγεται κατὰ τόπους λέγει μου καὶ λέγει με, δίδει μου καὶ δίδει με, παίρνει μου καὶ παίρνει με κλπ. Ἡ κατὰ τόπους αὕτη οὕτω ποικίλη διαφορὰ ὑπῆρχε καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, ἐντεῦθεν εὐρίσκομεν συντάξεις, οἷον τερφθεῖς τοῦ σχήματος, διαφέρειν τινὸς ἀντὶ διαφέρειν τινί, προσέχειν τινὸς ἀντὶ προσέχειν τινί κλπ. (πρβλ. ΜΝΕ τόμ. Α' 468-473). Πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ ἐξῆς εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἀντὶ τῆς δοτικῆς παρὰ τὰ ῥήματα ταῦτα δὲν μεταχειρίζονται πάντοτε ἐμπρόθετον προσδιορισμὸν (λέγω πρὸς τινά), ἀλλὰ καὶ αἰτιατικὴν ἢ γενικὴν ἀπλῆν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δύναται νὰ συναχθῶσι δύο τινὰ ἀναντίλεκτα συμπεράσματα,

πρώτον ὅτι, ἀφοῦ οὕτω διὰ τούτων ἀπεδείχθη ὅτι κατὰ πάντας τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ὑπῆρχον διαλεκτικαὶ ἀρχαῖαι διαφοραὶ καὶ ποικιλίαι κατὰ τόπους ἐν Ἑλλάδι, δῆλον ὅτι θὰ ὑπῆρχον καὶ Ἕλληνες μεταχειριζόμενοι τὰ διάφορα καὶ ποικίλα ταῦτα· εἶναι δὲ καὶ τοῖς τυφλοῖς τὸ λεγόμενον δῆλον, ὅτι οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι διδαχθῆ τὴν ταιαύτην ἑλληνικὴν γλῶσσαν ὑπὸ διδασκάλων σταλέντων ἐκ Βυζαντίου, ὅπως ἐδίδασκεν ἄλλοτε πλανώμενος ὁ Fallmerayer· δεύτερον ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀποτελεῖ ἐν τι σύνολον καὶ δὲν δύναται νὰ μελετηθῆ καὶ νοηθῆ κεχωρισμένως εἰς ἀρχαῖαν καὶ νέαν. Διὰ ταῦτα κρίνω τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Θεσσαλονίκης, ἴδρυσιν ἔδρας χωριστῆς διὰ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν καὶ ἄλλης διὰ τὴν μεσαιωνικὴν καὶ νέαν ἐντελῶς ἀστήρικτον. Ὅπως καὶ ἄλλοτε εἶπα, ἐάν τις μὴ φιλολογῆ, ἀδύνατον νὰ γλωσσολογῆ. Μεσαιωνικὴ καὶ νεωτέρα γλωσσολογία κεχωρισμένη ἀπὸ τῆς ἀρχαίας εἶναι τι ἀδύνατον. Ἄλλη διαίρεσις τῆς ἔδρας θὰ ἦτο σκοπιμὸς καὶ ὀρθή· Καὶ τρίτον ὅτι αἱ ἀποδείξεις ἡμῶν καὶ γλωσσολογικῶς ἀναντίλεκτοι εἶναι καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν σύμφωνοι καὶ ἅμα πολυάριθμοι καὶ ποικίλοι. Οὐδεμίαν δὲ ἀμφιβολίαν ὅτι καθ' ἑκάστην θέλουσιν αὐξάνεσθαι, ἂν, ὡς ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα, οἱ ἡμέτεροι λόγιοι ἐξακολουθήσωσιν ἐρευνῶντες προσηκόντως τὴν πολυτίμητον ταύτην ἡμῶν κληρονομίαν, τὴν ἀθάνατον Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, εἰς ἣν ἐγράφη τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Σωτῆρος, τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος.

ΜΑΓΝΗΤΙΚΑΙ ΑΝΩΜΑΛΙΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΜΕΝΩΝ

ὑπο Π. ΚΟΚΚΟΡΟΥ¹

(ὑποβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Κωνστ. Α. Κτενᾶ).

Κατὰ Ἰούλιον ἐ. ἔ. μεταθὰς εἰς Σαντορίνην ὡς μέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν πρὸς μελέτην τῆς τελευταίας ἐκρήξεως, ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσω μαγνητικὰς ἀνωμαλίας περὶ τὸ νέον ἠφαιστειακὸν κέντρον ὑπὸ τὰς ἀκολουθοῦσας περιστάσεις.

Προκειμένου νὰ προσδιορισθῆ ἀκριβῶς ἡ θέσις τοῦ κωνοδόμου τῆς Καμένης Φουκῆ ὡς πρὸς τοὺς παρακειμένους τῆς Νέας Καμένης καὶ Καμένης Γεωργίου ἐγένοντο μετρήσεις τῶν ἀξιμουθίων στόχων στηθέντων ἐπ' αὐτῶν ἀπὸ διαφόρων σημείων τοῦ συμπλέγματος τῶν Καμένων². Ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὰς μετρήσεις γωνιομετρικὴ πυξίς μὲ διόπτραν παρέχουσα τὰ ἀξιμουθία μὲ προσέγγισιν 3'.

¹ P. KOKKOROS.— Sur des anomalies magnétiques constatées au volcan des Kaménis.

² Ἴδὲ τὰ σχετικὰ τοπογραφικὰ διαγράμματα: ΚΤΕΝΑ, Κ. Α., Οἱ χαρακτηριστὲς τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἠφαιστείου τῶν Καμένων. Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1926. σ. 78 - 79.